

KİTAP İNCELEME / DEĞERLENDİRME

- Kitabın Adı: FARELER VE İNSANLAR (İng. OF MICE AND MEN)
- Kitabın Yazarı/ Yılı ve Çevireni: JOHN STEINBECK/1937/ S. GÖKMEN
- Kitabın Basıldığı Yer / Tarih / Basım Sayısı: İST. / NİSAN 1995 /8. BASIM
- Yayınevi: ROMAN ODA YAYINLARI.
- Kitabın Sayfa Sayısı Ve Türü: 142/ NOVELLA (UZUN ÖYKÜ/KISA ROMAN)

1930'lu yıllarda Amerika'da büyük buhran denilen ekonomik kriz döneminde kaleme alınan bu roman, o dönemde çok yaygın olan ve yazarın da uzun yıllar yaptığı çiftlik işçiliği konusunu, iki can dostu işçinin yaşamı üzerinden trajik bir tarzda kurgular. Gerçekçi tarzı benimsemiş ve aslen İrlandalı olan Amerikalı yazar Jonh Stenbeck'e 1940'ta Pulitzer Kurgu Ödülü kazandıran eser, 1962'de de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandırmış ve uzun yıllar Amerika'da ortaöğretim öğrencilerinin zorunlu okuma kitapları arasında yer almıştır.

JOHN... Bir zamanlar İranlı bir sosyolog dostumdan bu sözcüğün doğudan batıya tarihi yolculuk hikayesini dinlediğimde sözcüklerin gizemli dünyasına daldım ve o gün bu gündür bu gizemli dünyada heyecanla gezer dururum. Acem ellerinde JIN-JİN; hayat/kadın kökünden gelen bu kelime Türk illerinde yine hayattan gelen manasıyla CAN; Avrupa'da JAN ve nihayet Amerika'da JOHN olarak hayat bulmuştur.

Söz John' dan açılmışken yazarımız John Steinbeck'in kitaplarından alınmış hayata dair birkaç meşhur sözü burada paylaşarak devam edelim:

"Hüzünlü bir ruh, insanı mikroptan daha hızlı öldürür."

"Herkes kolayca çöker, önemli olan direnebilmektir."

"Alay edilmek, dövülmekten de beterdir."

"En fazla zamanı, zaman kazanmak isterken kaybediyoruz."

"Dünyada en değer verilmesi gereken şey, insanın özgür ve keşfeden zihnidir." ...

KONU-KİŞİ-MEKAN-ZAMAN

Eserde George Milton ve Lennie Small isimli iki can dostu ırgat/tarım işçisi, birbirine zıt karakter ve fiziki özellikleri ile karşımıza çıkar. George düzgün ve atletik fiziği, pratik zekası, dikkatli ve akıllı duruşuyla öne çıkarken; can dostu Lennie olağanüstü güçlü vücudu, kolları ve çalışkanlığının yanında son derece düşük zeka düzeyi ile saf ve mazur bir görüntü vermektedir. Ancak onun bu halini ilk anda anlamak mümkün olmadığından girilen her yeni ortamda yinelenen bir gerginliğe sebep olmaktadır. George bu sorunu aşmak için Lennie'nin yeni girilen ortamlarda konuşmasına izin vermez ve durumu kendisi idare etmeye çalışır.

Fakat bu durum her defasında yeni problemlere sebebiyet verir ve okuru da çaresiz bir ikileme düşürür.

Eser, yazarın kendi doğup büyüdüğü ve yıllarca ırgatlık/toprak işçiliği yaptığı Kaliforniya / Salinas Vadisi'nde, Soledad (İspanyolca yalnızlık manasına gelir.) İlçesi yakınında bir çiftlikte iş bulup çalışmaları ile başlar. George ve Lennie gerçek iki dosttur. Lennie, George'a mutlak bir güven beslerken, George'da Lennie'ye koşulsuz bir sevgi ile karşılık vermektedir. Bu ikilinin ortak büyük bir hayalleri vardır. Para biriktirip bir miktar toprak alarak kendilerine ait küçük bir çiftlik kuracak ve gereğinden fazla çalışmak zorunda kalmadan, kendi başlarına buyruk özgürce bir hayat süreceklerdir. Lennie bu hayalini sık sık George'a anlattırır ve en fazla da besleyip okşayabileceği yumuşak tüylü tavşanlarla ilgili bölümü sever. Çünkü Lennie'nin yumuşak şeyleri sevip okşama takıntısı vardır. Aslında daha önce Weed'deki çiftlikten bu sebeple kaçmışlardır. Çünkü Lennie bu takıntısıyla genç bir kadının elbisesini okşamış fakat bu davranışı bir tecavüz girişimi olarak algılanmıştır. Aslında George da onun bu takıntısını, yine onu korumak niyetiyle ve başını belaya sokarsa tavşanlara bakmasına izin vermeyeceğini söyleyerek kullanır.

Çalıştıkları çiftlikte bu ikilinin gerçek dostluğu müthiş ilgi çeker. İşçilerin içinde buldukları dayanılmaz yalnızlık duygusu ve ümitsizlik aslında hepsinin ortak acısı ve çıkmazıdır. Özellikle Candy yaşlı ve tek elini yitirmiş haliyle parasını bu ikili ile birleştirmeyi ve bu hayali onlara katılarak birlikte gerçekleştirmeyi önerdiğinde; artık hayallerine çok yaklaşmışlardır.

Fareler ve insanların en iyi planları / Genellikle boşa gider.

Ve bizi ızdırap ve acıyla baş başa bırakır, / Vadedilen saadet yerine.

(Robert Burns'un "Bir Fareye" isimli şiirinden.)

Ancak çoğu zaman olduğu gibi evdeki hesap çarşıya uymaz. Çünkü Lennie farkında olmadan birinin ölümüne sebep olmuştur. Ölen kişi çiftlik sahibinin ukala oğlu Curley'nin genç, güzel ve bir o kadar da oynak karısından başkası değildir. Ve şimdi tüm hayaller yıkılmakla kalmamış, Lennie'yi linç etmek için hızla bir süre avı başlamıştır. Can dostu Lennie'nin işkence ile öldürüleceğini anlayan George, Lennie'yi onlardan önce bulur. Önce onu, eski hayalleri anlatarak sakinleştirir ve en mutlu hissettiği anda arkadan ensesine dayadığı silahla vurarak öldürür.

Yazar burada bizi trajik bir son ile üzerken; diğer yandan insanın en sevdiği birini öldürebilmesi paradoksuyla baş başa bırakır.

KARAKTER VE KARAKTERLEŞTİRME

George Milton: Zeki, uyanık ve romanda can dostu iki ana karakterden biri. Lennie Small: Romandaki iki ana karakterden ve can dostundan biri olup; romanın en güçlü kişisidir. Fakat akli dengesinin bozuk oluşu romanda onu en güçsüz duruma düşürür. Yazar ona verdiği Small/ Küçük soyadıyla sanki bu duruma bir gönderme yapmış gibidir.

Candy ve Köpeği: Uzun ömrü bu çiftliklerde geçmiş, bir eli eksik, birçoğu gibi yalnızlık ve ümitsizlik içinde yaşarken; George ve Lennie'nin hayallerine ortak olarak, birlikte daha iyi bir hayat kurmanın hayalini kuran yaşlı bir işçi. Köpeği ise Candy ile kader birliği etmiş yaşlı, sakat ve Lennie ile benzer bir sonu paylaşan gariban bir hayvan.

Curley: Patronun oğlu. Kavgacı ve eski bir boksör. Çiftlikte tek bayan olan karısını kıskanan ve diğer erkeklerden korumaya çalışan huysuz biri.

Curley'nin Karısı: Romanda ismi dahi olmayan bu kişi, evli olduğu halde birçokları gibi yalnızlığı yaşayan, genç, güzel biraz da uçarı bir tip. Ciddi bir karakter tanımlaması olmayıp, romana heyecan katmak ve Lennie'nin gözünü boyamak için tasarlanmış âdeta canlı bir bomba. Steinbeck'e göre ise o bir kişi değil bir semboldür.

Slim: Herkesin saygı duyduğu ustabaşı. Ukala Curley'nin ise çiftlikte tek saygı duyduğu ve çekindiği; bizim ise "adam gibi adam" dediğimiz ve toplumda herkesin olmak istediği cinsten bir karakter.

Crooks: Bir atın tepmesiyle kambur kalmış, çiftlikteki tek siyahi olarak herkesin yaşadığı sorunların yanı sıra bir de renginden ötürü ayrımcılığa maruz kalan bir işçi. Sosyalist fikirlere yakınlığı ile bilinen yazar, işçilerin zorlu yaşamlarıyla genelde sınıfsal sorunlara vurgu yaparken; Crooks karakteriyle de ırksal ayrımcılığa dikkat çekmektedir.

Carlson: Tabancasıyla dikkati çeken ve Candy'nin pis pis kokan bitli köpeğini gözünü kırpmadan öldüren çiftlik işçisidir.

Whit: Çiftlikte çalışan, benim gibi sıradan bir insan.

Patron: Curley'nin babası ve olayların geçtiği çiftliğin sahibi.

Clara Teyze: Küçüklüğünde Lennie'yi evlatlık almış; ölümüyle de Lennie'yi kimsesiz bırakmış. George'un da saygı duyduğu bir bayan.

Görüldüğü gibi karakterler sıradan yalınkat tipler olup fazlaca kendi fikir dünyalarından bahsetmeyen; günlük konuşma ve eylemlerin haricinde herhangi bir aksiyonları olmayan kişiliklerdir.

KİTABIN ANLATICISI VE ANLATIM ÖZELLİKLERİNİN İNCELENİP DEĞERLENDİRMESİ

Öncelikle yazarın son derece akıcı ve sade dili bana bizim Yunus Emre'nin o duru ve basit Türkçesinin rahatlatıcı tadını anımsatırken; diğer yandan kitabın her yaştan ve türden okuyucuya hitap edebilmesine imkan veriyor. Burada çevirmenin de mecaz yapmadaki mahareti ve Türkçedeki deyimlere vukufiyetiyle çevirideki başarısından mutlaka söz etmem gerekir.

Steinbeck'in bu çalışması onun ilk roman/oyun çalışmasıdır. Bu konuda başarılı olduğu da söylenebilir. Zira bu çalışmanın tiyatrosu onlarca kez sahnelenmiş ve filmi de yapılmıştır. Tasvirlerin gayet ayrıntılı olması az evvel sözünü ettiğim tiyatrolaştırmanın

göstergesidir. Eser 3. tekil şahıs anlatıcının sınırlı bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Kitabın büyük çoğunluğu karşılıklı diyaloglardan oluşmakta, ayrıntılı mekân tasvirleri, nesnel ve bilgi yüklü ifadelerle o yerleri adeta insan zihninde tablolaştırmaktadır. Bununla beraber ilk anda bizi büyüleyen tasvirler, sonraki bölümlerde kısmen de olsa benzeşmekte; adeta kes-kopyala-yapıştır görüntüsü vermektedir.

Yazar anlatımında pek yorum yapmaz. Gelişmeleri doğrudan karakterlerin ağzından aktarmayı, kişileri konuşurmaya tercih ederken, mesafeli yaklaşımını korur ve onları yargılamaz.

ANAFİKİR, GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ DEĞERLENDİRME

Kitapta bize verilmek istenen ana mesaj: Dostluğun değeri ve dostu yolda bırakmamak ve tüm gücümüzle ümit ve hayallerimize sarılarak asla vazgeçmemek; böylelikle olabildiğince hayatın tadını çıkararak ondan güzel an ve zamanlar çalabilmektir.

Sade üslubu, günlük konuşma dili ve düşük sayfa sayısı her seviye okura hitap ederken neredeyse sözlük kullanmaya ihtiyaç bırakmıyor.

Temanın zaman ve mekan şartlarıyla örtüşmesi kadar, işlenen dört ana duygunun insan ruhunu kuşatıcı gücü, tüm okurların kitapta kendilerinden bir şeyler bulmasına ve güçlü bir çekimin etkisine girmesine neden olmuştur. Hangi insan var ki dosta ihtiyacı, yalnızlıktan korkusu olmasın. Evet, hangi insan var ki şu acımasız dünyada şefkat dokunuşlarına ihtiyaç duymayıp, bu girdaptan çıkmak için hayaller kurmasın. Yazar bu dört duyguyla (dostluk, şefkat, ümit/hayal, yalnızlık)muhataplarını Âdeta esir alıp duygularına tercüman olmuştur.

Kitabın bence en zayıf yönü; okuru 20. yy'ın dayanılmaz sorunlarıyla yüzleştirip baş başa bırakması fakat onlara bir çıkış yolu gösterememesidir. Batı kültürü, o gün olduğu gibi bugün de yozlaşmışlık çıkmazında çamura saplanıp can çekişmeye ve kan kaybetmeye devam etmektedir. Çözüm mü istersin? O çözüm bizde var! Kendi inanç ve kültür değerlerine dön ve bir bak: Cem ve camisiyle; Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir deyişiyle; dostu, garibi, yetimi canından yeğ tutan îsar ve kardeşliğiyle; bize kucak açmış bekleyen özüne, öz kültürüne, inancına dön.